

Afet Anında Habercilik ve Risk Yönetimi

"Bu proje İçişleri Bakanlığı
Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından desteklenmektedir."

T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
**SIVIL TOPLUMLA
İLİŞKİLER**
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Afet Anında Habercilik ve Risk Yönetimi

"Bu proje İçişleri Bakanlığı
Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından desteklenmektedir."

T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
**SIVIL TOPLUMLA
İLİŞKİLER**
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Birlik Haber Ajansı (BHA) Genel Müdürü Muhammet Kaçar: Bir gazeteci olarak afet bölgesindeki insanların sesi olmak bilinciyle sunulan içeriklerin, bilim ışığında çözüm üreten, muhataplara seslenen, magazine dönüştürmeyen haberlerin her daim önemli ve değerli olduğuna inanıyorum. Türkiye Kent Konseyi'nde üyeliği olan ve Ankara Kent Konseyi Başkanı Halil İbrahim Yılmaz, İnternet Medya Birliği Buluşması'nda 'bilimin ışığında yeniden ayağa kalkarak yaşayacağımız günler için medyaya ihtiyacımız var' demişti. Bu çok önemliydi. Sorumluluk bilinciyle hareket eden çok kıymetli meslektaşlarımla birlikte Karadeniz Bölgesi'ndeki afetlerde sürekli bilim insanlarına mikrofon uzatarak, çözüm önerilerini ekranlara taşımaya çalıştık. Afet anında haberciliğe örnek olması açısından geçmişte Karadeniz'de yaşanan sel afetiyle ilgili de bir videomuz var. O dönem şöyle bir şey yaşanmıştı: Dere yatağının içine 7 katlı bir bina yapıldı, bu bina 7 kata yükselene kadar maalesef kimse görmedi. Sel afetinde bodrum ve zemin katı ciddi hasar aldı. Afetlerde genelde güncel olaylar anlatılıyor, sebebi çok fazla irdelenmiyor. Bizim o binanın oraya nasıl yapıldığı, nasıl ruhsat verildiği noktasında bir haber çalışmamız oldu. Haberden 1 gün sonra Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, binayla ilgili yıkım kararı aldı. 3 gün içinde de bina yıkıldı. Olası büyük bir felaketten dönülmüş oldu.

Türk İnternet Medya Birliği Genel Başkanı Süleyman Basa: Maalesef 6 Şubat depremleriyle hepimiz enkaz altında kaldık. Sadece 11 ili değil tüm Türkiye'yi etkileyen bir afet yaşadık. Ben aslında bir sismologum, yani deprem doktorası yaptım. Bu kadar büyük bir afeti biz dahi okumadık. Ama hem Gölcük depreminde çalışan hem de bu depremde

sahada olan biri olarak bu tür afetlerde medyanın rolünün çok büyük olduğunu gördük. Çünkü doğru bilgiye, doğru şekilde ve doğru anda ulaşmamız lazımdı. Bu konuda da medya mensuplarına da çok büyük görevler düşüyordu. Medyanın, halkı doğru bilgilendirmesi, bölgeye doğru ihtiyaç malzemelerinin gönderilmesi, yardım faaliyetlerinin desteklenmesi gibi konularda medyaya çok büyük görevler düştü. Aslında doğa olaylarını afete dönüştüren bizleriz. Depremler her zaman olacak. Bir gün dünyanın herhangi bir yerinde deprem olmazsa bilin ki o gün dünyanın sonu gelmiş demektir. Dünya hem kendini hem bizleri yaşatmak için deprem üretmek zorundadır. Maalesef ülke olarak deprem umursamazlığı diye bir şey yaşıyoruz. Sigaranın üzerinde de 'öldürür' yazıyor ama neredeyse herkes içiyor. 30 yaşındaysanız ve herhangi bir depremden ölmediyseniz doğru yerde, doğru zamanda ve doğru mekandasınız demektir. Türkiye'de yıkıcı bir deprem olma olasılığı yüzde 95'tir. Bu önümüzdeki 30 yıl içinde geçerlidir. Bu konuyu umursamamız lazım, bunun en önemli yolu da medyadan geçiyor. Biz de bu bilinçle 'medya fark ederse toplum da fark eder, medya bilinçlenirse toplum da bilinçlenir, medya doğru anlatırsa toplum da anlar, medya birleşirse toplum da güçlenir' sloganıyla yola çıktık. Bu panelde konuyu bilimsel olarak ele alacağız, bir yol haritası belirleyeceğiz. Asıl amacımız Türkiye'de afet anında medyanın neler yapması gerektiğiyle ilgili bir yol haritası belirlemektir.

Türkiye Kent Konseyleri Birliği ve Ankara Kent Konseyi Başkanı Halil İbrahim Yılmaz: Kamu otoritesinden daha değerlidir sivil itiraz. 3 milyondan fazla kişi imar barışından faydalandı. Bundan kamu otoritesi 25 milyarlık gelir elde

etti. Ama Kahramanmaraşlı depremde can kaybı ve travmalardan öte 103 milyar bi maliyet ortaya çıktı. 25 milyarlık gelir kazandığımızı zannettiğimiz imar barışından sonra sivil itirazı örgütleyecek bir şeyler yapabiliydik. Kimseyi suçlamayacağız, suçlu biziz. Bu tür imtiyazları biz diretiyoruz, onlar da bize kayıtsız kalamıyor. Önce dirençli bireyler, gazeteciler oluşturacağız. Rize’de o dere yatağındaki binayı haber yapmak cesaret ister, çünkü adamın aklını alırlar. O nedenle depremden önceki farkındalık çok daha önemlidir. Kente karşı işlenmiş olan suçlar topluma ve geleceğe karşı işlenmiş suçlar kadar tehlikelidir. Bunlara acımasız tepkiler vereceğiz. Ben gazeteci değilim ama toplumsal farkındalığı ancak medyanın üzerinden oluşturabiliriz. Binden fazla internet ve medya kuruluşunu örgütlemek önemli bir şeydir. Bunu yaparken, 5 kuruş bütçesiz yapıyorlar. Dirençli bireyler yetiştiremezsek, dirençli kentler olmaz, onurlu, izzetli, itiraz eden, dirençli gazetecilerin olmadığı yerde de toplum dönüşmez. Çünkü bu farkındalığın sembolü sizlersiniz. Afet anında risk yönetimi, habercilik bu anlamda çok önemlidir. Reyting almak uğruna hikayenin tamamını kurban etmemelisiniz. Herkes deprem sonrası büyük bir dayanışma örneği sergiledi ama dayanışmadan önce irade koymada sorunumuz var. Tedbir alırken biraz rahatız. Düğünde, cenazede kardeş oluruz, dayanışma zamanlarında elimizde olmayı veririz. Ama depremden önce tedbir, doğru habercilik, farkındalık konusunda bu çalışmayı çok değerli buluyorum. Deprem bölgesine gittik, kıyamet kopuyor. 200 kişi var, 2-3 kişi çalışıyor. Yeleklerini giymişler, arkada logoları var. Kamera kadrajında duruyorlar, çalışmayı engelliyorlar. Bölgeye derman olmak yerine yük olduk. Gazetelerde şunu okumadık: ‘Depremi birinci günü çığlıklar atılırken, güçlü bir

iş makinesiyle o enkazın, betonun üzerine tık tık vurulmaz, içeride kalanı öldürürsün' diye bir şey okumadık. Bunu bize okullarda da öğretmediler. Alanında uzman kişilerin bilmesi gereken bir şey değil bu, benim de bilmem gerekiyor. Herkes iş makinesi aradı ama içeride çığlık sesleri var. Afetle mücadelede kamu otoritesinden daha değerlidir objektik gazetecilerin farkındalığı. Kaosa benzin dökmeyen gazeteci o enkazı kaldırır. İsyanı büyütmek isterseniz büyütürsünüz. Kentsel dönüşümden önce ahlaki dönüşümü oluşturmamız için sizin kaleminize ihtiyacımız var. Ahlaklı olmayı popüler hale getirecek olan sizlersiniz. Sosyal fay hatlarını sizler tedavi etmiş olacaksınız. 1923'te Tokyo depreminden sonra toplumsal farkındalığı geliştiren Japonya'da daha sonraki yıllarda 9 şiddetinin üzerinde 10'dan fazla deprem yaşadığı halde bir tek kişi vefat etmemiştir. Depremin etkisini canıyla ödemiorsa insanlar toplumsal farkındalığın zirveye çıktığı, doğru binaların yapıldığı, bilimin ışığında imar yapıldığı içindir. Dolayısıyla bu farkındalığın gelişmesini medya sağlarsa bizler de ölmeziz.

İçişleri Bakanlığı Sivil Toplum ve İlişkiler Genel Müdürlüğü Dış İlişkiler ve Daire Başkanı Fahretti Kaya: Depremde tüm olumsuzlukları yaşadık. O nedenle bu çalışmayı çok önemsiyorum. Basın, sivil toplum, kamu kuruluşları orada tüm organizasyonla ilgili gördükleri eksikliklerle ilgili bir farkındalık yaratmak istediklerini söylediler ve bir proje ile bize geldiler. Biz de projeyi onayladık. Ankara'da sivil toplum çok gelişmiştir. Depremde bizde bölgedeydik ama biz kamu çalışanı olarak ordaydık. Biz de arabada yattık, az yemek yedik ki tuvalet ihtiyacımız olmasın. Yağma haberlerini ilk gördüğümüzde çok olumsuz değerlendirdik ama daha

sonra hızlı aksiyon alınması ve müdahale edilmesi gerektiğini, olayın nerelerde olduğunu basın yoluyla öğrendik. Çünkü o anda jandarmanız, polisiniz veya devletin diğer birimleri aktif değil. Herkes arama kurtarma faaliyetlerine odaklıydı. Burada basının önemini bir kez daha gördük. O nedenle habercilik çok değerli ve kıymetlidir. Depremde kıyafet ve beslenme sorunu oldu. Ama TIR'lar dolusu kıyafet ve yiyecek geliyor. Bunların düzenli depolanmasıyla ilgili aksiyon alınamadığı için TIR şoförleri, en uygun yerlere boşaltıp, gidiyor. İnanılmaz kötü bir görüntü meydana geldi ve bunun haber olmasıyla yardım eden insanların duyguları közerdi. Bu haberlerin ardından televizyon kanalları da daha duyarlı davranmaya başladı. Bu gibi durumlarda hepimiz ne yapmamız gerektiğini bilebilseydik belki daha hızlı aksiyon alırdık. Bunların hepsi bizlere birer öğreti, 'şimdi ne yapabiliriz' konusunda önemli konuşmalar olacak.

Panelin birinci oturumuna başkanlık eden Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden Doç.Dr. Erol İlhan: Bu sene güneş yüzünü göstermedi bize, 51 yaşındayım ve maalesef afetle ilgili çok olumsuzlukla karşılaştık. Bir deprem haberi aldık ama sanki çok büyük bir haber değildi. Şiddeti ve sayısı hakkında bilgimiz yoktu. Ne kadar kişiyi etkiliyor konusunda da net bir bilgimiz yoktu. Ama zaman ilerledikçe gördük ki bir felakette karşı karşıyayız. O nedenle iletişim o kadar önemi ve hayati ki... Beslenme, barınma, inşaa işleri, arama-kurtarma çok önemli ama iletişim-haberleşme dediğimiz kısım da can alıcı noktalardan biri haline geliyor.

'Kahramanmaraş Merkezli Depremde Basın: Ne Yapıldı, Ne Yapılmamalıydı?' konusunda sunum yapan Hacı Bayram

Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden Doç.Dr. Bahar Kayıhan: Afet haberciliği, gerçekleşmiş, olmakta olan ya da gelecekte olabilecek doğal ve insan kaynaklı olaylarla ilgili haber ve bilgi toplama sürecidir. Burada gerekli uyarıları yapmak, olan biteni anlatmak çok önemlidir. Ayrıca bir duygusal farkındalık yaratmak gibi bir misyonu da vardır. İnsanların, afetle ilgili genelde medyadan bilgi aldığını görüyoruz. O nedenle medyanın afetlerle ilgili sunduğu haberler çok önemli. Hızlı, doğru ve net haber yapılması gerekiyor. Özellikle bu afetten etkilenen insanlara yönelik olarak bir empati ve saygı duygusuyla haber yapılması çok önemlidir. Kahramanmaraş merkezli depremin, ilk 10 günde televizyonlarda, gazetelerde ve sosyal medyada gündemin ilk sırasına yerleştiğini gördük. Özellikle medya, yardım kampanyalarının düzenlenmesi ve duyurulması aşamalarında etkin bir rol oynadı. Özellikle dezanformasyona karşı İletişim Başkanlığı, Anadolu Ajansı ve sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu teyit etme mekanizmaları etkin bir şekilde sürecin parçası haline geldi. Özellikle haberlerde tercih edilen kaynakların da ajans haberleri olduğunu gördük. Haberlerde de sayısal verilere fazlaca yer verildi. İlk 10 gün daha çok bilgi verici haberler karşımıza çıktı. Birlik ve beraberlik mesajları veren haberler vardı. Gelecek depremlerle ilgili haberler yapıldı. Özellikle sonraki günlerde de kurtulma hikayeleri karşımıza çıktı. Özellikle yardımlar ve diğer ülkelerin yaptığı yardımlar, iktidar ve muhalafetin uygulamalarını içeren haberler vardı. Yine medya kuruluşunun politik tutumuyla doğru orantıda iktidarı suçlayan,eleştiren ya da muhalefeti eleştiren haberler, yeni alınan kararlar ve ihtiyaçlar, neler yapılması gerektiği yönünde haberler vardı. Yine '100 yılın felaketi' başlığı çok

karşımıza çıkıyor. Bazı basın kuruluşunda 'devletin bütün gücüyle sahada' olduğunu söyleyen haberler varken, bir diğer basın kuruluşunda tam tersi 'devletin deprem anında müdahale etmediğini söyleyen' haberler var. Okuyucu bunun hangisine inanacak? Gazetelerin politik tutumuyla haber içeriklerinin paralellik gösterdiğini görüyoruz. Basında eksik olarak biz neleri gördük? Gece meydana gelen bu deprem sabah yazılı basına yansımada. Acaba bir yıldırım baskı yapılabilir miydi? İlk anda olayın büyüklüğünün tam olarak anlaşılmadığını ve aktarılmadığını söyleyebiliriz. Konuya tam anlamıyla hakim bilim gazeteciliğinin eksik olduğunu söyleyebiliriz. Benzer uzman isimlere başvuruldu, farklı isimlere yer verilmedi. Konuyla alakası olmayan kişilerle olan görüşmelere de yer verildi. Maalesef politik odaklı deprem haberlerinin, insan odaklı deprem haberciliğinin önüne geçtiği durumlar gördük. Mucize kurtuluş hikayelerinin fazla umut pompalayarak, olayın aslında ne kadar acı verici olduğunu gölgelediğini söyleyebilirim. Depremzedelere az söz hakkı verildi, yetkililer daha çok konuştu. Aslında kriz, afet haberciliğinin önemsenmesi gerekiyor. Çünkü kriz aslında riskin gerçekleşmiş halidir. Dolayısıyla biz daha fazla risk haberciliği yaparsak alınması gereken önlemleri daha çok vurgularız. Risk faktörleri üzerinde daha çok dururuz. Dolayısıyla risk haberciliği, afet haberciliğine gerek bıraktırmayacak bir habercilik olabilir. Biraz ütöpik olsa da politik odaklı değil insan odaklı haberciliğin yapılması gerekiyor. Hızlı, doğru ve tarafsız haberciliğin yapılması gerekiyor. Korku, paniğe sürükleyecek abartılı ifadelerin kullanılmaması ve etik ilkelere dikkat edilmesi lazım. Bilim gazeteciliğinin de önemsenmesi gerekiyor. Gazetecilerin, ilk müdahale ekiplerine dahil edilmesi de önemli bir adım olabilir.

'Afet Haberciliğinde Dezenformasyon ve Mezenformasyon' konusunda konuşan Öğretim Üyesi Dr. Şeyda Koçak Kurt: Çağımızda çok fazla bilgi olmasına, her şeye erişebilmemize rağmen o bilginin doğruluğu, gerçekliği ve kalıcılığıyla ilgili bir problem yaşıyoruz. Bu kadar çok bilginin olması da o bilgiye inanmamızda kanaat ve değerlerimizin devreye girmesine neden oluyor. Sosyal ağların buradaki etkisini yadsıyamayız. Herhangi bir platforma girdiğimiz zaman istediğimiz kişileri takip ediyoruz. İnternet sitelerinin veya uygulamalarının buna göre bir algoritmaları var, bizim beğenilerimize göre bir çevre sunuyor ve biz internette o çevrenin içinde hareket ediyoruz. Buna filtre baloncuğu deniliyor. Aslında yüz yüze iletişimden çokta farklı olmadığını görüyoruz. Bu noktada farklı sesleri, düşünceleri duyamıyoruz. Takip ettiğimiz kişiler ne paylaşıyorsa onları doğru kabul ediyoruz. Duygu iletişimde çok önemlidir. İkna noktasında önemli bir yerde duruyor. Kendi duygumuzu anlatırken ikna yöntemini kullanırız. Bu gazetecilikte de sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Gazeteciliğin duygulardan bağımsız olamayacağını, gazetecinin de bir insan olduğunu unutmamak lazım. Özellikle afet bölgelerinin yoğun duyguların yaşandığı yerler olduğunu biliyoruz. Bu noktada 2000'li yıllardan itibaren savaşların, afetlerin, depremlerin canlı yayınlarla izlenmesiyle duygusal gazetecilik dediğimiz durum sıklıkla karşımıza çıkıyor. Depremde, birliğin, beraberliğin söz konusu olduğunu görüyoruz. Kahramanmaraş merkezli depremde bir gazete 'Canımdan can gidiyor, onları gördükçe' diye bir başlık atmış. Fotoğrafta da bir kız çocuğu, kucağında kardeşi diye tahmin ettiğimiz bir bebek var. Bu aslında doğru bir görüntü değil, Rusya'dan alınmış tamamen başka bir olaya ait bir görüntüdür. Bu fotoğraftan dolayı insanlar kendilerini

duygusal hissedebilir. İnsanlar bu fotoğrafı görünce yapılan çalışmalarla ilgili tepki verebilir. Çocukların kış vakti yalın ayak olması, üstlerinin olmaması tepkiye neden olur. Çünkü bölgeye çok fazla yardım yapıldı. Bu tür fotoğrafların yayılması farklı bir düşünce yapısının gelişmesine sebep olabilir. Yine 'baraj patladı' haberi, yalan bir haberdir. Bu haber çok ciddi bir galeyana sebep olmuştur. Peki neler yapabiliriz? Araştırmacıların da, kurumların da tamamının sorumluluğu kullanıcıya bıraktığını görüyoruz. Bu noktada medya okur yazarlığı devreye giriyor. Haberin içeriğinin ne olduğuna bakmak gerekiyor. Haberde devamlılık gerektiren bir öge varsa onun takibinin yapılmasına dikkat etmek gerekiyor. Medya profesyonelleri, kanaat önderleri olduklarını unutmaması gerekiyor. Paylaştıkları şeylerin hangi kitleyi, nasıl etkilediğini bilmesi gerekiyor.

'Gazetecilik Etik Kodlarında İnsaniyet İlkesi ve Afet Haberciliği' konusunda sunum yapan Dr. Arda Umut Saygın: Gazetecilik etik ilkeleri, diğer meslek etik ilkeler gibi mesleği icra edenlerin doğru davranış kurallarını söyleyen yazılı metinlerdir. Fakat her basın kuruluşu, her gazetecilik örgütü kendi kurallarını oluşturabilir. Türkiye'de intihar haberlerine bir kota yokken, İskandinavya'da vardır. Bu ilkeler, doğru ve iyi gazetecilik yapmanın kullanma kılavuzunu veriyor. Dünyanın her yerinde etik kodlar vardır. Bunlar da, gerçeklik, bağımsızlık. Bu ticari ve siyasi olarak bağımsızlıktır. Örneğin, gazetecilerin çıkar çatışmasına düşmemesi gerekiyor. Mesleğini yapmasına engel olabilecek her türlü ilişkiden uzak durması gerekiyor. Bir diğeri tarafsızlıktır. Yorum ve olgunun birbirinden ayrılması gerekiyor. Sorumlu olmak bir başla ilkedir. Ben ayrıca insaniyetten bahsetmek istiyorum. Habere konu olan

kişilerin, mağdurların mağduriyetini katlamamak gerekiyor. Yani insaniyet ve şefkat göstermek lazım. Bazı fotoğraflar mahremiyet ihlaline giriyor, onları göstermemek gerekiyor. İnsanları, haber malzemesi olarak görmemek lazım. Bence gazeteciler afet dönemlerinde bu haber ne kadar okunur, tıklanır değil de bu haber doğru mu ve bu haber yayınlanırsa insanlara zarar verir mi noktasında hareket etmelidir. Afet dönemlerinde etik ilkeler daha fazla hatırlanmalı. Özellikle çocukların, fotoğraflarının ve isimlerinin yayınlanması konusunda gazetecilerin daha dikkatli olması gerekiyor. Mağdurlar yeniden mağdur edilmemeli. Ayrıca afetzedelerin kendilerini ifade etmeleri sağlanmalıdır. Mikrofon saklamaya veya çekip gitmeye gerek yok, bunun olmaması gerekiyor. Çünkü asıl sorumluluk yurttaş ve gerçeğedir. Yurttaşın sesini duyurmadıktan sonra bu işi yapmanın da bir anlamı yok. Enkaz altındaki insanlara mikrofon uzatan muhabirler gördük, bunlardan kaçınmak gerekiyor. Bazı ikilemlere etik kodlar yanıt vermiyor. Kişinin vicdanına kalıyor. Haberci olmak ile insan olmak noktasında bir ikilem oluyor. Bence gazetecinin önce insan olmayı seçmesi gerekiyor.

Programın ikinci oturumuna başkanlık eden Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden Prof. Dr. Zakir Avşar: Beni bilenler bilir programa çok sadık bir insanımdır. Herkesin vakti çok kıymetlidir, bu bakımdan bir panel ne kadar süre içerisinde bitmesi gerekiyorsa o kadar süre içerisinde bitmelidir. Buna hem konuşmacılar hem de yöneticiler riyyet etmelidir.

'Risk İletişimi Perspektifinden İletişim Süreçleri ve Medya' konusunda konuşan Dr. Eda Turancı: Risk yönetimi

aslında risk iletişimini de kapsayan daha geniş bir alandır. Pandemi bitti, deprem yaşandı, seller, kasırgalar yaşanıyor, susuzluktan bahsediyoruz bu anlamda çok fazla potansiyel sorunla, riskle, afetle karşı karşıyayız. O yüzden habercilikte ve iletişim süreçlerinde riskleri başta yönetmek bununla ilgili gerekli bilgiyi kamuoyuna aktarmak önemli. Afet yönetimi, afet iletişimi, afet haberciliği aslında biraz reaktif bir süreç yani durum ortaya çıktıktan sonra yaptığımız stratejileri kapsıyor. Risk iletişimi ise proaktif bir süreç yani bir konuyla ilgili önlem almak, tedbirleri aktarmak ve bu tedbirlere yönelik davranış değişikliklerini sağlayabilmek, bu yönde ikna sürecini gerçekleştirmektir. Aslında biz ne kadar riskleri iyi yönetirsek belki o kadar daha az krizle, afetle karşı karşıya kalırız. Yaşadığımız bu depremler, afetler bizim toplumsal dönüşümümüze de katkı sunuyor. Depremin, ekonomik, sosyal, çevresel, psikolojik bir sürü boyutu var. O yüzden daha kapsamlı ele alınması gereken bir konudur. Bugün bahsettiğimiz afetlerin hiçbiri bir bölgeyle sınırlı kalmıyor. Dünyanın dört bir yanında seller, kasırgalar, depremler oluyor. Pandemi, tüm dünyayı etkiledi. Bunların hepsi küresel ölçekte yaşanan ve yaşanma potansiyeli olan durumlardır. Öte yandan biz bu riskleri hesaplayamıyoruz, varsayımsal olarak biliyoruz. Örneğin, İstanbul depremi olacak ama ne zaman, kaç şiddetinde olacağı büyük bir soru işareti. Öte yandan telafi edemiyoruz, buzullar bir kere eridiğinde, kaynaklar, yeraltı suları bir kere yok olduğunda ne yapmaya çalışırsak çalışalım, önlemleri de alsak bunları geri getirmemiz çok zor. Haberlerde kullanılan kavramlar bizim konuya ilişkin algımızı belirliyor. Olasılıktan bahseden pek çok haberin içerisinde aynı zamanda tehdit, felaket, problem, sorun, kaos, ölüm gibi kavramların aynı metin içinde kullanıldığını görüyoruz.

Sürekli negatif yüklü haberler, bilgilerle karşılaştığımızda bunun 'yönetilemez' bir algısı yaratılıyor. Medya, geniş kitlelere bilgi yayabilmesi anlamında çok stratejik bir ortak. Peki, bunu nasıl yapmamız gerekir? Önce ne olduğunu insanlara algılatmamız gerekiyor. Potansiyel sorunları farkına vardırılmamız lazım, insanlar bir şey algılamıyorsa, bununla ilgili bir farkındalık düzeyi yoksa bununla ilgili bir davranış değişikliği yapmayacak veya tedbir almayacaktır. O yüzden önce konuyu, sorunu algılatma ve farkındalık yaratma misyonumuz var. Bir diğeri ise ikna. Bununla ilgili yönetsel stratejileri belirleyebilirsiniz ve bunları uygulayabilirsiniz. Bu da medyanın uygulaması gereken yöntemlerden biridir. Afet öncesi haber üretimiyle afet sonrası haber üretimini ayırmamız gerekiyor. Bu noktada afet öncesi haber üretim sürecini, risk iletişiminin bir boyutu olarak görebiliriz. Burada kaynak aslında konunun uzmanları olmalıdır. Çok sayısal veriler görüyoruz, kamuoyu bunu algılama noktasında sorgulamaya başlıyor. O yüzden risklere ilişkin yapılan haberlerin, herkes tarafından okunabilir, anlaşılabilir düzeyde olması gerekiyor. Risk iletişiminde medya, insanların henüz bilmedikleri ama bilmeye ihtiyaç duydukları bir konuyla onları tanıştırmaya misyonu da edinmeli.

'Afet İletişim Senaryosu ve Eylem Planı' konusunda sunum yapan Dr. Emrah Ayaşlıoğlu: Afetlerin hayatımızı ne kadar derinden etkileyebileceğini hiç bu kadar yakından hissetmediğimiz bir dönemden geçiyoruz. Orman yangınları, sel felaketleri, pandemi ve deprem diye sıralarsak toplum olarak bir afet tüneline giriyoruz. Dolayısıyla hal böyleyken afet kavramı toplumsal gündemin en önemli kavramı haline geliyor. Mesele deprem felaketinde kendisini

son anda sokağa atan bir yurttaş düşünelim. Sizce ilk ihtiyacı ne olur? En önemli ihtiyacı; su ve yemekten ziyade 2 sokak ötedeki yakının durumuna dair bir enformasyon edinmektir. Temel ihtiyaçlar önemsizdir demiyorum, muhakkak bu ihtiyaçların ulaştırılması çok önemlidir. Ama en az onun kadar önemli olay bir şey var o da; iletişimdir. Biz afetlerde daha çok bilgi edinmeye ihtiyaç duyuyoruz. Dolayısıyla bir şeyler söylemekten ziyade dinlemenin önemi ortaya çıkıyor. Afet anında en doğru ve sağlıklı bilgiler almak için genelde televizyon kanallarına veya sosyal medyaya bakıyoruz. Her zaman doğru bilgiler aktarmak daha doğru ve yararlıdır. Çünkü doğruların er geç ortaya çıkma gibi bir huyu vardır. Afet anında verilen yanlış bilginin toplumla buluşturulması, sonradan telafi edilmesi çok zor bir durum ortaya çıkarabilir. Bunları odağına alan kurum ve kuruluşlar, toplum ve hatta aileler o zaman afetlerin üzerimizdeki yıkıcı etkilerini belki azaltabiliriz. Enformasyona aç bireylere, bu enformasyonu sağlayamazsak bu enformasyon birileri tarafından sağlanıyor. Enformasyonda boşluk diye bir şey yok. Bu boşluğun mutlaka doğru ve hızlı bir şekilde doldurulması gerekiyor. Burada da medya kuruluşlarının önemi ortaya çıkıyor. Bir defa kurum ve kuruluşlar, amaçlara, iş akışlarına, temel iletişim stratejilerine, senaryolara ve paydaşlarla etkileşime, iletişime dayanan mümkümsel yazılı bir plan hazırlanmalıdır. Durum analizi, nasıl iletişim kurulacağı, hangi kanallardan iletişim kuracağımıza, hangi mesajları vereceğimizi belirleyen bir iletişim stratejisine sahip olmamız gerekiyor. Medya planlaması yapmamız gerekiyor. Hazırladığımız bu iletişim merkezli eylem planını uygulamaya koymamız ve periyodik olarak da değerlendirmemiz lazım. Bu aşama genelde ihmal edilir. Temel hedefimiz mümkün

olduğunca hızlı, etkili ve önden planlanan bir biçimde yanıt verme olması gerekiyor. Medya kurum ve kuruluşlarıyla çok yakın bir temasta bulunmamız lazım. Yanlış yönlendirici ya da asılsız haberlerin önüne geçmek için doğru haberi doğru kanallardan hızlıca yayına sokmak gerekiyor. Son olarak görsellerin önemine değinmek istiyorum. Artık yazılı bilginin etkisi çok daha az dolayısıyla biz bir enformasyonu ne kadar göze hitap edecek şekilde düzenlersek, o kadar etkin şekilde karşı tarafa aktarma şansımız oluyor.

'Dezenformasyon Sürecinde Etkili Habercilik' konusunda konuşan Dr. Serhan Koyuncu: Dezenformasyon küresel bir sorun haline geldi. Adeta bir veba gibi dünyaya hızla yayıldı ve dünyayı etkisi altına almaya devam ediyor. Dünyada dezenformasyondan en çok etkilenen ülke ne yazık ki Türkiye'dir. Pek çok uluslararası saldırıya maruz kalıyor. Konumundan dolayı, çevresinde yaşananlardan dolayı... Peki dezenformasyon neden bu kadar etkin hale geldi? Gerçeklik ötesi çağda yaşıyoruz. İlk kez bu kavram 1992 yılında kullanılıyor. Bunda dijitalleşmenin ciddi bir payı var. Dijital medyanın hayatımıza girmesiyle sosyal medya kullanımının artmasıyla insan aslında çok daha fazla konuşan bir varlık haline geldi. Çok fazla fotoğraf çekiliyor, bu fotoğraflar sosyal ağlar üzerinden dünyaya yayılıyor. Bunların yüzde 25'i sahte oluyor. Yani sosyal medyada gördüğümüz bir fotoğrafın sahte olma ihtimali yüzde 25'tir. Bunun sahte olduğu ortaya çıkarmak da zor bir süreç. İletişimde de bir belirsizlik ortaya çıktı. Amacı, muhatabı, kaynağı belli olmayan bir süreç var. Sosyal medyada karşılaştığınız bir mesajın kaynağını çoğu zaman tespit edemiyorsunuz. Dezenformasyon dünyada nasıl yönetiliyor? Genelde arkalarında istihbarat

örgütlerinin olduğunu görüyoruz. Bununla mücadele gerçekten zor, bu günümüzde adeta bir sektör haline geldi. Türkiye’de geçtiğimiz ekim ayında basın kanununda bazı değişiklikler oldu. Yalan haber üretilmesine yönelik 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezasını öngören bir madde eklendi. Ama bunun uygulamada çok da etkili olmadığını görüyoruz. Afet sürecinde ülkemizde dezenformasyon oldu. Patlayan baraj olayı vardı, vefat sayısının aslında çok daha fazla olduğunu içeren yalan haberler yapıldı. Afette görevlendirilecek gazetecilerin IQ’su yüksek gazetecilerinden seçilmesi gerekiyor. Afet bölgesinde görev yapacak gazetecilerin bölgeye gitmeden önce bilinçli olmaları gerekiyor. Taraf olun ama doğru haber yapın.

Programın üçüncü oturumuna başkanlıktan Prof. Dr. Savaş Zafer Şahin: Afet her zaman aklımızda ve tutmamız gereken bir konudur. Ancak hatırlarken de bilimsel yöntemlerle, bilimin bizlere çizdiği sistematik düşünmek ve her alanda bunu yaygınlaştırmak mecburiyetindeyiz. O nedenle afet konusunu bugün iletişim ve haberleşmeyle birlikte ele alacağız.

ANDADerneğiYönetim Kurulu Üyesi Kaan Devecioğlu: ANDA, İl Sağlık Müdürlüğü’nde ilk yardım eğitimine giriyor ve bunun sonucunda da bir sertifika alınıyor. Bir afette olay yerinde eğer UMKE ekipleri varsa geliyor ve müdahale ediyor. Eğer UMKE yoksa bizim sağlık ekiplerimiz müdahale ediyor. Bizim de amacımız hızlı ve sağlıklı bir şekilde insanlara ulaşmak. Zaman zaman bizler de bu konularda eğitimler veriyoruz, tatbikatlar yapıyoruz. Bu şekilde hem kendimizi hem ekibimizi hem de tekniklerimizi geliştiriyoruz. Kahramanmaraş

merkezli depremden etkilenen 11 ilde, bin 340 personel görev aldı.

Panelde sunum yapan Milli Eğitim Bakanlığı'nda görevli Cemal Ünal: Bizler Bakanlık olarak 2017 yılından itibaren Sağlık Bakanlığı'nın onayladığı sertifikalar ölçüsünde, onların standart eğitimleri ölçüsünde 2 günlük uygulamalı ilk yardım eğitimlerine başladık. Birçok konuda eğitim veriyoruz, dolu dolu 2 gün geçiyor. Soluk yoluna yabancı cisim kaçmasından dolayı insanlar hayatını kaybedebiliyor, yanık vakası olabiliyor. Depremde enkaz altında kalan insanların çıkartılması esnasında bazı olumsuzluklar yaşanabiliyor. Kalbi duran insana nasıl müdahale edeceğiz, trafik kazası geçirdiğimiz durumlarda neler yapabiliriz? konularında eğitimler vermeye başladık. Bununla ilgili basında yer alan haberlerden bahsetmek istiyorum. Örneğin, 'öğrenciyi öğretmen kurtardı' başlıklı bir haber, yine 'öğretmeninden hayat kurtaran hamle' diye başka bir haber, bunların hepsi ilk yardım bilgisiyle yapılan uygulamalardır. Bir kişinin hayatı kurtarılсын diye başlattığımız süreç buralara kadar geldi. İlk yardımcılar, 112 gelene kadar kişiyi hayatta tutmaya çalışıyor. Milli Eğitim Bakanlığı, 18 milyon 200 bin öğrenciye hitap ediyor, 1 milyon 200 bin öğretmenimiz var. Bu kadar büyük bir camianın ilk yardım bilgisiyle donatılması gerekiyordu, bunu da yüksek oranda başardığımızı düşünüyoruz. Öğretmenlerimize bu eğitimi verirken, öğrencilerimizi de boş bırakmıyoruz. Şu ana kadar öğrencilere de birçok seminer yaptık. İlk yardımla ilgili projelerimize durmadan devam ediyoruz. İlk yardımda doğru müdahale yapmadığımız sürece o kişiye dokunmamak esastır. Depremde, enkazdan bir vatandaşımızı çıkarırken bazı olumsuzluklarla karşılaştık. Örneğin, boyun kemiği

kırılmış ama kişi o kadar şanslı ki omuriliğini kesmemiş eğer kesseydi felç olma riski olacaktı. Dolayısıyla o kişiyi enkazdan çıkarmanın, taşımının da bir uslubu olmalı. Buna riayet eden hocalarımız çok oldu tabii.

Ünal, sunum sonunda uygulamalı olarak ilk yardım tekniklerinden bahsetti.

‘İklim Kaynaklı Afetler’ konusunda konuşma yapan İklim Değişikliği Politika ve Araştırma Derneği Başkanı Dr. Baran Bozoğlu: İklim krizini artık yakından hissediyoruz. Birçok bölgede sel felaketleri yaşadık. Bundan birkaç yıl önce ciddi orman yangınlarımız oldu. Tüm yaşadığımız maddi ve manevi kayıpları, kolaycılığa kaçıp ‘iklim değişikliğinden böyle oluyor’ deyip kenara çekilmemek gerekiyor. Bir iklim değişikliği var, dünyanın ve Türkiye’nin ortalama sıcaklığı artmış durumda ama buna hazırlıklı olacağımız bir sürecin olması lazım. Yöneticilerin, siyasilerin, karar vericilerin bu konuda bir şeyler yapması gerekiyor. 1980-1999 yılları arasında dünyada rapor edilen afet sayısı 4 bin 212’dir. 2000-2019 arasında bu miktar 7 bin 348’e yükselmiş, can kayıpları o yıllara göre daha da artmış durumda. Bir iklim krizi var ama toplum ve kentler, bu krize hazırlıklı olmadığı için de bu felaketleri yaşıyoruz. Afet tanımını çok iyi yapmamız gerekiyor. Maddi ve manevi kayıplara neden olunca buna afet diyoruz. Burada doğru bilginin paylaşılmasına çok ihtiyacımız var. Özellikle risk yönetimi konusunda. Yanlış bilgiyi paylaştığımız zaman bu tarihe bir not olarak düşüyor. Örneğin, siyanürle altın madenciliği diye bir kavram var. ‘Siyanürle altın çıkarılıyor’ deniliyor. Aslında bu yanlış bir kavramdır, altın madeni siyanürle çıkarılmaz. Altın madeni

çıkarıldıktan sonra altını topraktan ayırmak için siyanür kullanırsınız. İklim konusu hepimizin meselesidir. Yaşanılan çevre problemleri ve iklim krizi konuları, gerçekten teknik ve siyaset üstü boyuttadır. O nedenle bir tartışmanın parçası olmadan ele almamız ve ortak çözüm üretmemiz gerekiyor. İklim kriziyle birlikte en büyük meselemiz sudur. Barajımızda olan su bizi mutlu ediyor ama yağmur yağınca sokağımızda olan su bizi tedirgin ediyor. Suyun yönetimi konusunda büyük bir çaba harcamaya ihtiyacımız var.

Panelin son oturumuna başkanlık eden İçişleri Bakanlığı Sivil Toplum ve İlişkiler Genel Müdürlüğü Dış İlişkiler ve Daire Başkanı Fahretti Kaya: Bu tür projelere destek bizim için çok kıymetlidir. Çünkü biz Türkiye'yi karış karış geziyoruz, sivil toplum kuruluşlarına yürüttükleri projelere göre destekler verdik. Bu proje de çok kıymetli. Deprem bölgesinde bulundum, çok büyük alanı etkileyen bir depremdi. Sistem kilitlendi ona rağmen hem kamu çalışanları hem sivil toplum kuruluşları hem gönüllüler olaya müdahale etti. Bu bizim için inanılmaz bir gurur kaynağıdır. Herkeselinin taşın altına koydu. Ancak asıl iş enkaz kaldırıldıktan ve cenazeler defnedildikten sonraki psikolojydi. Oradaki ailelerin, çocukların, gençlerin, yaşlıların yeniden hayata tutunması için psikolojik destek gerekiyordu. O nedenle bu oturum çok değerli.

'Afetzedelerle İletişim, Psikososyal Destel ve Yas Süreci' hakkında konuşma yapan Uzman Psikolog Damla Işık Barry: Depremde hem benim tanıdıklarım hem de danışanlarım da bu zorlu süreci yaşadılar. Bir destek grubu kurduk ve psikolojil ilk yardımda bulunmaya çalıştık. Ancak bu durumu yaşayan öğrencilerim de vardı. Deprem sonrası nasıl zorluk

yaşadıklarını gördüm. Bu süreç hepimiz için zor oldu. Herkes yardım etmek istedi ancak yerinde yardım çok önemli oluyor. Yerinde yardım edemediğimiz zaman yardım etmek yerine zarar verici yaklaşabiliyoruz. Depremdeki acı, üzüntü, suçluluk duygusu, keder çok fazlaydı. O nedenle insanların psikolojileri bundan olumsuz etkilendi ve psikologlardan ayrı bir destek beklendi. Biz bu desteği sağlamak istiyoruz ama psikolojik destek için belli bir süre beklenmesi gerekiyor. Aslında deprem yaşandıktan sonra bir kayıp olduktan sonra 1 veya 3 hafta gibi süreler terapi için uygun değil. Bunun için atılması gereken başka adımlar var. Artçı depremler devam ediyor, 1 seferlik bir olay olmadı. Kişiler sel gibi farklı sıkıntılar da yaşadılar. O yüzden daha karışık bir durum içindelerdi. Afet yardımının sınırları var. Yardımlar belli bir yere kadar, kişiler aslında daha fazla yardıma ihtiyacı olduğunu, bazı alanlarda yardımın gelmediğini fark ediyorlar. İhtiyaç ile yardım edilme arasındaki fark büyüdükçe afetzede terkedilmiş hissi yaşayabiliyor. Böyle bir olay olduktan sonra verilen her tepkiyi biz normal olarak kabul ediyoruz. Zaten 3 ay içinde kişi olayı sindirmeye, değerlendirmeye başlıyor ve kendi iyileşme sürecine giriyor. Bu kendiliğinden iyileşme süreci olmadığına biz devreye giriyoruz. Ama bunlar 6 ay sonra başlayacak süreçler oluyor. Afet anını yaşamış kişilere nasıl yaklaşmak gerekiyor? Yetişkinler ve çocuklar arasında bir fark var. Biz yetişkinlere destek olacağımız zaman buna psikososyal destek diyoruz. Bunu sadece bizler değil herkes yapabilir, psikodestek aslında insani yardımdır. Biz sorgulayıcı olmamalıyız, olayları anlatmasını istememeliyiz. Çocuklarda ise daha farklı bir durum var. Bazen aileler 'ya çocuğumuz hadi ablayla konuş, o seni dinlemek için var. Çocuğum bu olayı kimseye anlatmıyor' diyor. Çocukları da

anlatması için zorlayamayız. Çocuklar anlatmak için bir bağ da kurmak istiyor. O nedenle kişileri anlatmaya zorlayamayız. Böyle afetlerde çocuklar kendilerini suçlayabiliyor. 'Ben biraz yaramazlık yaptım, o yüzden mi oldu, cezalandırıldık mı?' diyorlar. Çocuklara bu doğa olayını somut bir şekilde anlatmak gerekiyor. Korkmuş olabileceğini ifade etmek gerekiyor. İletişim sırasında teselli cümleleri kurmamak, mimiklere özen göstermek, sakince cevap vermek ve şaşkınlık ifadesi kullanmamak gerekiyor. Uzun konuşmalara gerek yok, büyük cümleler kurmaya gerek yok. Sessizlikte çok iyileştirici oluyor. 'Yaşadığına şükret, başına daha neler gelebilirdi' gibi cümleler kurulmaması lazım. Asla yapamayacağınız şeylerle ilgili söz vermemeniz gerekiyor. Hiçbirimiz merak için orada değiliz o nedenle detaylı sorular sormamak gerekiyor. Yas sürecinde suçluluk, pişmanlık, kayıp acısından kaçınma, ölüm anını tekrar hatırlamaa gibi durumlar görebiliyoruz.

'Psikolojik İlk Yardım' konusunda sunum yapan Düş'ün Psikoloji Kurucusu Başak Aslan: Psikolojik ilk yardım sadece uzmanlar tarafından uygulanan bir durum değil. Afet ekibinde çalışan gönüllülerin tamamının yapabileceği bir konudur. Bu konuda insanların bilinçlendirilmesi, eğitilmesi çok önemlidir. Deprem veya afet gibi konularda hep yıkılan binaları, ölen insanları konuşuruz. Fakat kalan insanların psikolojik dayanıklılığını veya durumunu maalesef gündem olarak duymayız. Psikolojik ilk yardım dediğimiz konu deprem anında veya kısa bir süre sonra yapılması gereken bir konu. Ancak genelde ülkemizde bu gibi afetlerde kolları sıvıyoruz, psikoloji ekibi olarak depremden hemen sonra yaklaşık 4 bin kişiye psikolojik ilk yardımda bulunduk. Ancak bu bir ay gibi kısacık bir sürede bitti. Ama asıl mesele şu an hayatta

kalan bireylerin, yaşamdaki iyi oluş hallerini sürdürebilmeleri adına bundan sonraki süreçte neler yapılabilir noktasıdır. Peki sonrasında neler yapılmalı? Psikolojik destek dediğimiz konu o anda bir kez ya da 5 kez yapıp bitirilen bir konu olarak algılanmamalıdır. Çocuklarımızın gelişimi desteklemek için psikolojik destek süreçlerini sürekli hale getirmek için neler yapabilirizi konuşmak önemli. Biz bu konuda son kişiye ulaşana kadar çalışmalarımızı sürdürmeyi önemsiyoruz. Başlatmak bir konu ama onu devam ettirmek çok daha önemlidir. Bu konuda herkesin taşın altına elinin koyması gerekiyor. Yine medya ve iletişim çok kıymetli, basında her haberin doğru aktarılması bir konu ama bunun bazen nelere sebep olacağı, neleri tetikleyeceği ufacık gözden geçirilmeli. Afette gönüllü olan bireylerin, psikolojik olarak yeterliliklerinden emin olmaları gerekiyor.

'Afet Sonrası Gençlik Yardım Koordinasyonu' konusunda konuşma yapan AKK Başkent Gençlik Meclisi Başkanı Halil Ecer: Deprem sabahında yaklaşık 40 bin kişi bulunduğumuz salona geldi. Binlerce gönüllü buraya gelip, organize oldu. Yenilikçilik ve yaratıcılığı da sürecin içerisinde katarak, yepyeni bir alan açıldı. Deprem sabahında gençler aslında birbirlerinden habersiz olarak buraya geldiler. 'Ne yapabiliriz?' sorusu etrafında toplandılar ve ilk etapta afet koordinasyon merkezinin kurulmasını sağladılar. Bu internetteki bilgi kirliliğine engel olabilmek için yapıldı. 7 bine yakın bilgi internetten alınıp, teyit edildi ve AFAD'ın sistemine işlendi. Bölgeden bize gelen ihtiyaçlar listelendi. Deprem bölgesinden bazı insanlar buraya gelmeye başlayınca yeniden bir rota çizmemiz gerekiyordu. O zamana kadar Ankaralıların gönderdiği yardımları bölgeye gönderdik. 17

dakikada bir TIR yüklendi, bunlar gençler tarafından yapıldı. Deprem bölgesinden aileler gelmeye başladıktan sonra ise hemen psikodestek ekibi kurduk. Çocuklar için oyun alanları inşa edildi. Afetler bitmeyecek, bir günah keçisi aramak kimseye fayda getirmeyecek, bu bir çözüm de getirmeyecek. O nedenle ihtiyaç tespiti yaparken çok farklı bir disiplinle olaya bakmak gerekiyor. Ertafımızda gençlik merkezleri, gençlik yapıları, öğrenci kulüpleri vardır. Onlarla masaya oturup karar alma mekanizmasını yeniden ve sürekli olarak harekete geçirmemiz gerektiğini düşünüyorum.

PanelinkapanışkonuşmasınıyapanTürkİnternetMedyaBirliği Genel Başkanı Süleyman Basa: Burada saatlerce görev alan arkadaşlara çok teşekkür ediyorum. 'Dayanışma depremden güçlüdür' mottosuyla yola çıktık. Aslında dayanışma afetten de güçlüdür. Ne kadar dayanışırsak bütün zorlukları aşarız. Türkiye çok büyük bir ülke, her an her yerde afet yaşıyor ve yaşanacak. Sivil toplum örgütleri bu konularda daha olay hareket edebilen yapılardır. Biz depremin ertesigünü kimseye sormadan bin tanegençle birlikte çok şeyler yapabildik. Bu da sivil toplumun kıvraklığından geliyor. İşte bugün de yapmak istediğimiz buydu. Bizlere destek veren İçişleri Bakanlığı Sivil Toplum ve İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne teşekkür ederiz. Biz bu panelle milyonlara ulaşmayı hedefliyoruz. İşte medya böyle bir şey, medyayla dünyaya ulaşabilirsiniz. O yüzden medya kuruluşlarını bilgilendirmemiz gerekiyor. Medya farkına varırsa, toplum da farkına varır. Medya güçlenirse, toplum da güçlenir. Katılan herkese yeniden çok teşekkür ediyorum.

İNTERNET MEDYA VE BİLİŞİM FEDERASYONU

Gökkuşağı Mahallesi 1204 Sokak No: 19/20 Çankaya/ANKARA

Telefon : +90 312 475 67 89 – Faks : +90 312 475 67 90

info@imef.org.tr • <http://www.imef.org.tr/>